

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาคือภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีประเพณีต่างๆ

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

และจรรยาบรรณ ปรกแก้วและคณะ (2542:27) ได้จัดจำแนกประเภทภูมิปัญญาในวิถีชีวิตไว้ในงานวิจัยของตนว่ามี 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. ประเภทของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตจากโครงสร้างส่วนล่างที่เกี่ยวข้องกับพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต หรือปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ ประกอบด้วย

1.1 วิธีการผลิตที่เป็นอาชีพของคนในท้องถิ่น – การเกษตรแบบยั่งยืน

1.2 หัตถกรรมเพื่อการดำรงชีวิต

1.2.1 เครื่องนุ่งห่ม – ผ้าไหม

1.2.2 เครื่องทอเครื่องใช้ – การทอเสื่อ

1.2.3 เครื่องจักสาน – เครื่องใช้, เครื่องดักสัตว์

1.2.4 เครื่องปั้นดินเผา

1.2.5 การแกะสลักหิน

1.2.6 สมุนไพร – การแพทย์แผนโบราณ

1.2.7 อาหารการกิน

2. ประเภทของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตจากโครงสร้างส่วนบนที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้จักคิดทางสังคม เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม ประกอบด้วย

2.1 สถาปัตยกรรมทางศาสนา – ปราสาทหินพนมรุ้ง, ปราสาทเมืองต่ำ

2.2 สถาปัตยกรรมทางการปกครอง – คูเมือง

2.3 ประเพณีทางสังคม

2.3.1 การละเล่นพื้นบ้าน

2.3.2 คนตรีพื้นบ้าน / เครื่องดนตรีพื้นบ้าน

- 2.3.3 ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
- 2.3.4 ศิลปะการแสดง – หมอลำ
- 2.3.5 เพลงกล่อมเด็ก
- 2.4 วรรณกรรมพื้นบ้าน
  - 2.4.1 ผญา
  - 2.4.2 คำสอน
  - 2.4.3 นิทานพื้นบ้าน
- 2.5 ความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ – พิธีกรรมมรดก

จะเห็นว่าถ้าจัดแบ่งภูมิปัญญาออกเป็นประเภทใหญ่แล้วจะได้ 2 ประเภท คือ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับพลังการผลิตเพื่อการดำรงชีวิต อันได้แก่ การเกษตรแบบยั่งยืน หัตถกรรมด้านเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ สมุนไพรและอาหารการกิน กับภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อันได้แก่ ประเพณีทางสังคม ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ความเชื่อตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

คุณค่าของภูมิปัญญาไทย

จากความหมายและประเภทของภูมิปัญญาไทย ดังที่นำเสนอข้างต้นทำให้มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของภูมิปัญญาไทยหลายประการ อาทิ

1. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงมาโดยตลอดนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงทรงภูมิปัญญาด้านการปกครองพระราชารัฐด้วยพระเมตตาแบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดปวดท้องขี้ใจก็สามารถแจ้งความด้วยการสั่นกระดิ่งขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนจงรักภักดีต่อพระองค์และประเทศชาติ ร่วมกันสร้างชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองได้ ปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ก็ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่พสกนิกรและประเทศชาติเหลือที่จะพรรณนาครบได้ ดังที่เราชาวไทยประจักษ์ร่วมกันแล้ว
2. ภูมิปัญญาไทยสร้างความภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย ทั้งด้านการศึกษา การป้องกันประเทศ ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านอาหารไทย เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาไทยสามารถประยุกต์หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตได้เหมาะสมและมีความสุข เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนาทำให้คนไทยเป็นคนอ่อนน้อม ถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักสงบ ประณีประนอม อุดมทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ทำให้คนไทยมีความเอื้ออาทรกัน อันยังผลให้อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข

4. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน อาทิ ประเพณีสงกรานต์เป็นวันครอบครัวที่ญาติพี่น้องได้มาพบกันด้วยความรักและอบอุ่น ประเพณีลอยกระทงให้คุณค่าที่การบูชาและเคารพธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาไทยช่วยเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทยให้เหมาะสมกับยุคสมัย แม้กระแสโลกาภิวัตน์จะนำความรู้สากลหลั่งไหลเข้ามาแต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ อาทิ รถอีแต๋น รถตุ๊กตุ๊ก เรือยนต์หางยาว เกษตรทฤษฎีใหม่ของอ. ชวน หลีกภัย นวัตกรรมอาหารพื้นบ้าน ปัจจุบัน เศรษฐกิจพอเพียง ยาสมุนไพรสกัดใส่แคปซูล เป็นต้น

เพราะฉะนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม และประเทศชาติโดยใช้ภูมิปัญญาไทยจึงเป็นการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพชีวิต ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน ความอบอุ่นของครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชน ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและเพื่อความเป็นไทยของประเทศโดยรวม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา

งานวิจัยด้านภูมิปัญญานั้น จินตนา นัคตาสาร (2541) ได้ทำวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์ ภูมิปัญญาชาวบ้านในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษา ระดับประถมศึกษา” พบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านในหนังสือดังกล่าวมีถึง 138 เนื้อความ มีทั้งด้านการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การผลิตและบริโภค การเกษตร การรักษาโรค และทัศนีย์ ทองไชย (2542) ก็ทำวิจัยเรื่อง “สภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ในกรจัดการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัย ส่วนหนึ่งพบว่า ครูสอนวิชาสังคมศึกษาเห็นว่าภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติสนับสนุนอยู่ในระดับมาก และมนุษย์กับประสบการณ์สนับสนุนอยู่ใน ระดับมากเช่นกัน ส่วน รำพา ฤกษ์ (2545) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทเรียนภาษาไทย เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคเหนือสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มโรงเรียนปงยางคก อำเภอลำปาง” พบว่า บทเรียนที่สร้างมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน คือ 81.04 / 81.06 นักเรียนที่ใช้บทเรียนที่สร้างขึ้นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 พร้อมทั้งมีความคิดเห็นต่อบทเรียนที่สร้างขึ้นอยู่ในเกณฑ์เหมาะสม มากที่สุด

และในปี 2545 สุปียา ทาปทา (2545) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 10” ได้สรุปผลการวิจัยว่า ภูมิปัญญาที่นำมาช่วยจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

มี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านคติความเชื่อ ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ด้านการประกอบอาชีพและด้านเทคโนโลยีชาวบ้าน ส่วนวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมี 3 วิธี คือ ครูเชิญผู้เฒ่าของหมู่บ้านมาร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน นำนักเรียนไปศึกษา เรียนรู้ที่แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน ครูนำกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับรายวิชาที่นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด คือ วิชาสังคมศึกษา ในขณะที่ผลการวิจัยสรุปอีกว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้กิจกรรมการเรียนการสอนจะส่งผลให้นักเรียนเห็นประโยชน์ คุณค่า เกิดความรักความผูกพันกับท้องถิ่น ทำให้เกิดความสามัคคีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และสามารถนำภูมิปัญญาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย ส่วนปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สำคัญ คือ บุคลากรไม่มีเวลาเพียงพอที่จะดำเนินการ ไม่มีงบประมาณ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ขาดการนิเทศจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักเรียนไม่ให้ความสนใจที่จะเรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2546) ได้ทำวิจัย เรื่อง “นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา” ผลงานวิจัยดังกล่าวได้นำไปสู่การจัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้รับความเห็นชอบตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2546 ให้หน่วยงานทางด้านการศึกษานำนโยบายดังกล่าวลงสู่การปฏิบัติ ดังสาระสำคัญในนโยบาย คือ ดังนี้

เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นฐานราก และเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สาระสำคัญในนโยบายกำหนดได้ดังนี้

1. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้ เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย
2. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่างและชี้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมามาก
3. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

4. ประมวลผลคลังข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะองค์กรและเครือข่ายภูมิปัญญา ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

นโยบายดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตอบสนองแล้วในงานวิจัยเรื่องนี้ โดยพานักศึกษากลุ่มตัวอย่างสร้างความรู้ด้านภูมิปัญญาไทยด้วยการทำเวทิต่างบ้านในชุมชน ดังตัวอย่างภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 2.1 ภูมิปัญญาด้านการนวดแผนโบราณ

ภาพที่ 2.2 ภาพนักศึกษากลุ่มตัวอย่างฝึกนวดฝ่าเท้าในเวทิต่างบ้าน